

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2663-4619/80/28-33>

Telli Tariyel qızı İbrahimova

Bakı Slavyan Universiteti
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
69_cicek_69@rambler.ru

İradə Xəlil qızı Zamanova

Bakı Dövlət Universiteti
zirada04@gmail.com

ÜMUMTƏHSİL ORTA MƏKTƏBLƏRİNDƏ DİSTANT TƏHSİLİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ VƏ İDARƏ OLUNMASI

Xülasə

Məqalə son vaxtlar distant təhsil sahəsində dinamik və davam edən yeni islahatlarla bağlı nəticələri təqdim edir. Məlumdur ki, texnologiyanın köməyi ilə distant təhsillə bağlı araşdırmalar sürətlənib və son vaxtlar daha çox tələb olunan bacarıq kimi dəyərləndirilir. Məqalənin məqsədi məktəblərinə distant təhsilin idarə olunmasında mühüm qərarların qəbuluna dəstək verən təhsil rəhbərlərinə dəyərli məlumatlar verməkdir. Tədqiqat işi fiziki və virtual aləmlər arasında əlaqə yaradan müxtəlif onlayn təlim mühitlərinin istifadəsinə əsaslanır. Burada əsas amil onları texnologiyaya inteqrasiya etmək və mövcud öyrənmə nəzəriyyəsinə əsaslanan müvafiq tədris dizayn strategiyasını tətbiq etməkdir. Məqalədə İKT əsaslı distant təhsilin effektivliyi də müzakirə edilir və eyni zamanda bəzi konstruktivist öyrənmə nəzəriyyələri də təhlil edilir. Nəzəri mənbələr İKT əsaslı distant təhsilin gələcəyi daha çox Web 2.0 məktəbləri kontekstində nəzərdən keçirir.

Açar sözlər: məktəb, distant təhsil, virtual öyrənmə, İKT texnologiyası, inteqrasiya

Telli Tariyel İbrahimova

İrada Khalil Zamanova

Implementation and management of distance education in general secondary schools

Abstract

The article presents the results of recent dynamic and ongoing new reforms in the field of distance education. With the help of technology, researching distance education has accelerated and has recently been valued as a more demanding skill. The purpose of this article is to provide valuable information to education leaders who support important decision-making in the management of distance education in schools. The research is based on the use of different online learning environments that connect the physical and virtual worlds. The key here is to integrate them into technology and apply an appropriate teaching design strategy based on existing learning theory. The article discusses the effectiveness of ICT-based distance education and analyzes some constructive theories of learning. Theoretical sources consider the future of ICT-based distance education more in the context of Web 2.0 schools.

Key words: school, distance learning, virtual learning, ICT technology, integration

Giriş

Ümumtəhsil məktəblərdə Distant Təhsil məfhumu İnformasiya və Kommunikasiya Texnologiyaları (İKT) sahəsində sürətli inkişafda olan bir sahədir.

Son iki onillikdə distant təhsillə bağlı islahatlar pedaqoji heyəti qabaqcıl İKT-lərə çıxış imkanları yaratdı və bununla da ünsiyyət, istifadə və məlumat yaratma üsullarını kəskin şəkildə dəyişdi. Məlumdur ki, İKT texnologiyası intellekt dünyasına giriş və integrativ bacarıqlar sahəsində qazanılan cəlbedici məlumat və bilik mənbəyidir.

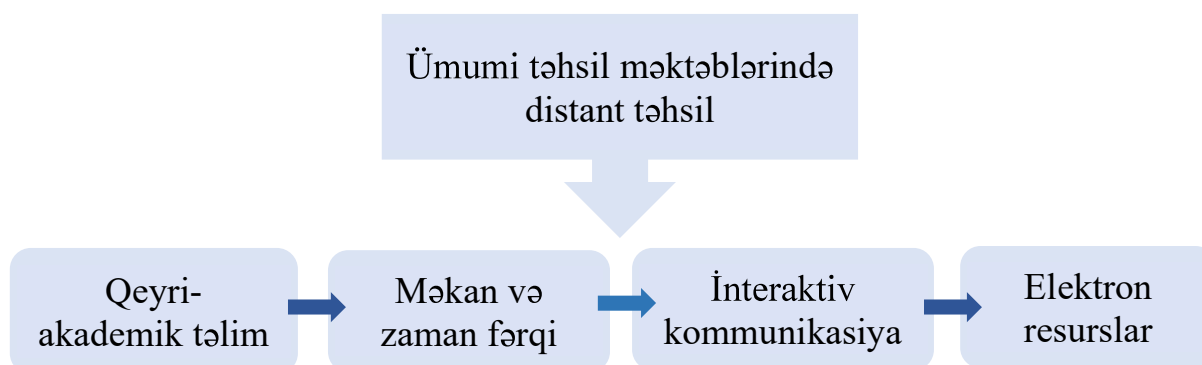
1.1. Distant təhsil anlayışı

Javani, Gulian, Kromri, Hess və Blumeyer və Moor (Cavanaugh, Gillan, Kromrey, Hess, & Blomeyer, Moore, M.G. 2004) distant təhsili “*tədrisin fərqli bir məkanda aparılan, müəllimlər və şagirdlər arasında ünsiyyətin kommunikasiya texnologiyaları vasitəsilə həyata keçirildiyi bir təhsil formasıdır.*” (Bertiz, Y. & Kocaman Karoğlu, A. 2020: 640)

Burada təhsildə sinergetik bir sistem yaradır və bu baxımdan distant təhsil müəllim və şagirdlərin zaman və məkana bağlı olmayan, sərbəst öyrənməsinə dəstək verən müstəqil öyrənmə təcrübəsi kimi müəyyən edilə bilər. Bu təhsilin əsas təbiəti müxtəlif kommunikasiya vasitələrinin köməyi ilə interaktiv təlim mühitinin yaradılmasıdır. Aydın ki, distant təhsildə şagirdin məktəbə getməsi lazım deyil və şagirdlər öz təlim proseslərinə görə məsuliyyət daşıyırlar. Distant təhsildə ənənəvi savadlılıq anlayışı kənarda qalır və yeni bir öyrənmə sistemi anlayışı kimi müəyyən məqsədlər daşıyır. (Archambault, L., & Crippen, K. 2009:365)

1.2. Distant təhsilin məqsədi və xarakterik xüsusiyyətləri

Distant təhsilin əsas məqsədi öyrənənlərə veb-əsaslı çatdırılma sistemindən istifadə etməyi təmin edir və virtual təlim modelindən istifadəni maksimum dərəcədə artırır. Distant təhsil müəllim və şagirdin fəaliyyətini əsas tutan elektron -təhsil və ya onlayn öyrənmə modelidir. Məlumdur ki, distant təhsil internet mühiti olduqda istifadə olunur; adətən ibtidai və ya orta məktəb şagirdlərinin sinifdən kənar keçdiyi təlimlərə istinad edir. Bu məqsədlə distant təhsilin əsas elementlərini təqdim edirik:

Sxem 1.1.1. Distan təhsilin məktəblərdə idarə olunması

Sxemdən göründüyü kimi distant təhsili dörd əsas xüsusiyyət fərqləndirir.

Birincisi, bu təhsil modeli müəyyən edilmiş təhsil institutları tərəfindən həyata keçirilir və qeyri-akademik öyrənmə mühitini təmin edir.

İkincisi, coğrafi məkan və zaman fərqi distant təhsildə müəllim və şagirdləri ayırır. Eyni zamanda distant təhsildə əlçatanlıq, rahatlıq və tərtib edilmiş proqramlar ən mühüm üstünlükləridir. Bu şagirdlər arasında intellektual, mədəni və sosial fərqləri də aradan qaldırır.

Üçüncüsü, tətbiq edilən interaktiv telekommunikasiyalar şagirdləri qrup şəklində müəllimlə əlaqələndirir. Son vaxtlar rabitə sistemləri daha təkmilləşdikcə şagirdlərin, müəllimlərin və tədris resurslarının əlaqələrinin fiziki yaxınlığı baş verir və nəticə etibarlı ilə internet, mobil telefonlar və e-poçt distant təhsilin sürətlə artmasına öz töhfəsini verir.(2)

Nəhayət, distant təhsil, şagirdlər və müəllimlərinin elektron tədris resurslarından çevik şəkildə istifadə edərək təlim mövzularının mənimsənilməsinə istiqamətlənir. Nikolov, Boulos, Maramba və Vehler ((Nikolov, Boulos, Maramba, & Wheeler, 2006) distant təhsilin xarakterik xüsusiyyətlərini açaraq onun şagirdlərin internetdə və sosial şəbəkələrdə *icma quruculuğu* ideyası kimi vurğulayırlar (2), (5).

2. Distant təhsildə istifadə olunan resurslar

Distant təhsildə elektron resursların seçimi və tətbiqi əhəmiyyəti mühüm komponentdir. Müəlliflər şagirdlərin bu təhsil modelində Facebook və YouTube kimi saytlarda istifadəsini əsas tutur və bu şəbəkələrdə faydalı profillər quraraq yeni icmalar qurmağını təklif edirlər. Müasir veb-əsaslı proqram təminatı və əlaqələr irəliləyişlər əldə etməyə əsas verir. Distant təhsildə müəllim və şagirdlər ünsiyyət və əməkdaşlıq şəraitində Podcastlar, vikilər və bloqlar kimi Veb 2.0 texnologiyaları üçün geniş imkanlar əldə edirlər bu proqram həmçinin video və şəkilləri paylaşmaq və sosial şəbəkələrdə iştirak etmək imkanı qazanırlar.

Distant təhsil şagirdlərin multimedia savadlılığını artırır, onlara vizual oxu, yazı və rəqəmsal kodlaşdırılmış materiallarla təmin edir. Burada mətn, qrafika, hərəkətsiz və hərəkətli şəkillər, animasiya, səslərlə ünsiyyət qurmaq bacarıqlarına istinad edir.

2.1. Distant təhsilin tətbiqi metodikası

Şagird mərkəzli distant təhsildə fərdin bütövlüyü və sərbəst fəaliyyəti əsas xarakter daşıyır. Beləliklə, distant təhsilin aşağıdakı xarakterik xüsusiyyətləri vardır və təlim prosesini aşağıdakılarla təmin edir (6):

3. Şagird fəaliyyətinə əsaslanan təlim forması:

- çevik öyrənmə ardıcılığı yaranır;
- məqsədlər və məzmun birgə müzakirə edilir;
- öyrənmə üsulları razılaşdırılmış şəkildə tətbiq edilir;
- qiymətləndirmə üsulları şagirdlərlə razılaşdırılmış formada olur;
- dəstək mexanizmlərinin seçiminə imkan olur.

4. Açıq öyrənmə modeli kimi tətbiq edilir:

Açıq, sərbəst öyrənmə təhsil fəlsəfəsi kimi şagirdlərə aşağıdakı seçimləri verməyi vurğulayır:

- media, televiziya, video və onlayn vasitələrini seçmək;
- evdə və ya digər məkanlarda təhsil almaq imkanı qazanmaq;
- yaxın templi və ya strukturlaşdırılmamış öyrənmə tempinə malik olmaq;
- dəstək mexanizmləri, repetitorlar, audio konfranslar, kompüter dəstəyi ilə təlim almaq;

3. Ümumi təhsil məktəblərində distant təhsilin idarə olunması

Məqalədə distant təhsil proqramında istifadə olunan elektron və ya onlayn proqram idarəçiliyi və əməliyyatlarının təcrübələri araşdırılır, məktəb rəhbərlərinin təhsili onlayn idarəetməsi bacarıqların daxil olan sahələr tədqiq edilir. Bu təhsildə şagirdlərin öyrənmə effektivliyi artırmaq üçün rəhbərlərin və müəllimlərin təlimdən keçməsi, onlayn idarəetmənin açar elementləri ilə tanış olması üçün vacib addım hesab edilir. Bu yollar eyni zamanda məktəblərdə şagirdlərin ehtiyaclarını ödəmək üçün innovasiyalara imkan verir. Motivasiya bu təhsil modelinin məktəblərdə keyfiyyətini təmin edən ən mühüm yollardan biridir.

İlk öncə, məktəblər distant təhsilin sistemli idarə olunması üçün mövcud plan hazırlamalı, tədris proqramlarının tətbiqində müəyyən üsulları dəyişməyə nail olmalıdırlar. Məlumdur ki, proqramlar yeni mövzuları əhatə etdikcə onlayn öyrənmə sürətlə artmağa başlayır. Məktəblər bu təhsil modelini tətbiq edərkən müxtəlif resursların seçiminə diqqət etməli, proqram təminatını düzgün seçməli, şagirdlərin maraq dairəsinə uyğun resurslar təyin etməlidirlər. (Nikolov, R.1997: 56) Bunlara daxildir:

- Kiçik və kənd məktəb rayonları üçün müxtəlif kurs fənləri təklif etmək imkanlarının yaradılması və yüksək ixtisaslı müəllimlərin cəlbə;
- Şagirdlərə orta məktəb sonrakı təhsil variantlarını mənimsəməyə imkanın verilməsi;
- Şagirdlərin ehtiyac və gözləntilərinin qarşılınması;
- Sınıf ölçüsünün azaldılması;
- Alternativ öyrənmə mühitində şagirdlərə öyrənmədikləri mövzuları mənimsəməkdə dəstəyin təmin edilməsi;
- Fərdiləşdirilmiş təlimatın və unikal öyrənmə variantlarının verilməsi;
- Şagirdlərə məktəbdən kənarda ünsiyyət qurmaq imkanının yaradılması.

Bir çox məktəb rəhbərləri onlayn öyrənmə imkanlarından az təmin olunur və daha çox çətinliklə üzləşirlər. Müəllimlər tərəfindən şagirdlərə və valideynlərə distant təhsilin keyfiyyətini anlatmaq üçün diskussiya və müzakirələrin keçirilməsi ən vacib fəaliyyətlərdən biridir. Şagirdlərin onlayn təlimlərdə təqdim olunan alətləri başa düşməsi üçün valideyn dəstəyinin olması və sakit bir məkanın seçilməsi bu işin keyfiyyət amilini xarakterizə edir. Bu təlimin həyata keçirilməsində şagirdləri müstəqil öyrənmə vasitələri ilə tanış etmək, həssas və çevik olmalarına əmin olmaq lazımdır. Distant təhsilin həyata keçirilməsində aşağıdakı fəaliyyətləri nəzərdən keçirib planlaşdırmaq lazımdır. (Bertiz, Y. & Kocaman Karoğlu, A. 2020:640)

- Şagirdlər üçün rutinlər və gözləntilər qurun;
- Öyrənmək üçün yaxşı bir məkanın seçilməsi;
- Daim əlaqədə qalmaq;
- Günə qeydiyyatdan keçməklə başlayın və bitirin;
- Sakitlik və düşünmək üçün vaxtlar təyin edin;
- Fiziki fəaliyyət və məşq etməyi təşviq edin;
- Stressi idarə edin və qeyri-adi vəziyyətdən maksimum yararlanın.

Distant təhsildə müəllim və təşkilatçıların rolu planlaşdırmada qeyd olunmalı və məsuliyyətləri öncədən onlara göndərilməlidir.

Müəllimin rolu. Müəllim özünü inkişaf etdirmək və məsuliyyət daşımaqda şagirdlə əməkdaşlıq edir. Müəllim birgə öyrənmə, interaktiv müzakirə qrupları, fərdi öyrənmə və tədqiqat üçün mühit, materiallar və təlimatlar təqdim edir. Motivasiya distant təhsilin lokomotividir. Müəllim öyrənməni asanlaşdırmaq üçün şagirdlərə motivasiya xarakterli vasitələrdən istifadə edib onları təlimə cəlb etməsi üçün səmərəli resurslar tapmalı və şagirdlərin fəaliyyətini dəyərləndirməlidir. *Şagirdlərin rolu.* Distant təhsil alan bütün şagirdlərə təlimdə bərabər imkanlar yaratmalı, canlı əlaqələrin qorunmasına nail olmaq lazımdır. Şagirdlər müəllimlərdən aldıkları repetitorluq, yazılı məsləhətlər və kitabxana xidmətləri kimi akademik dəstək resurslarını tapmalı və istifadə etməli və təlim tapşırıqlarını vicdanla yerinə yetirməklə akademik dürüstlük nümayiş etdirməlidirlər.

Məktəblərdə Distant təhsilin idarə olunma mexanizmi

Sxem 3.1 Distant təhsilin idarə olunması mexanizmi

Sxemdən göründüyü kimi, distant təhsil iki sahədə, məktəbin rəsmi proqramları və fərdi proqramlar əsasında idarə olunur. İlk olaraq, məktəbdə təhsil alan və evdə təhsil alan şagirdlərin distan təhsilinin təşkili planlaşdırılır.

İkinci, məktəb müəllimləri və ya proqram təmin edən xüsusi müəllimlərin fəaliyyəti təmin olunur. Şagirdlər həm fənn mövzuları üzrə, eyni zamanda texnoloji bacarıqlar üzrə eyni vaxtda təhsil alırlar.

Üçüncü, distant təhsildə müəllim və şagirdlər məktəb proqramı (kurikulum) və eyni zamanda kommersiya əsaslı digər proqramlarla tanış olur və tədris imkanlarını genişləndirirlər.

Dördüncü, göründüyü kimi, sinxronik və asinxronik təhsil tipləri tətbiq edilir. Sinxron və asinxron əlaqə arasındakı əsas fərq, sinxron ünsiyyət planlaşdırılır, real vaxt rejimində smart telefon, video və ya şəxslərin qarşılıqlı əlaqəsinə əsaslanır. Asinxron rabitədə ünsiyyət öz vaxtında baş verir və planlaşdırmağa ehtiyac yoxdur.

Beşinci, distant təhsildə məkan xarakteri daşıyır, məktəbdə və ya imkan olmasa məktəbdənkənar yerlərdə baş verə bilər.

Növbəti mexanizmlər şagirdlərin mövzu ilə, müəllimlərlə, bir-biriləri ilə əlaqəsinin aşağı və yüksək səviyyələrdə olmasını xarakterizə edir. Sonda şagirdlərin kurikulumun çevik və strukturlu olması nəzərə alınır. (sxem 3.1.)

Digər mexanizmlər rəhbərlik tərəfindən hazırlanır və tətbiq edilir. Bunlara aşağıdakılar daxildir:

4. *Onlayn proqramın hazırlanması*

Distant təhsildə idarə olunması bir neçə mərhələdən ibarətdir:

1) İlk addım onlayn proqramın növünü və məqsədlərini müəyyən etməkdir. Distant proqramların tətbiq edilməsində istinad edilən təcrübələr proqram növünə və məqsədlərinə görə dəyişir. Əsas parametrlər *proqramın tam və ya əlavə olması və coğrafi əhatə dairəsidir*.

Tam və əlavə parametrlərə müəllimin onlayn idarəetmə bacarıqları, şagirdlərin cəlbi, davamiyyətin rolu, mövzuya uyğun çevik resursların seçimi, vaxtın düzgün idarə olunması, qiymətləndirmə və şagirdlərə ev tapşırıqlarının verilməsidir. Onlayn proqramda şagirdlərin qiymətləndirmə balları bu proqramın məzmununa daxil edilməlidir. Coğrafi məkanın seçilməsi əhatə proqramın tam məsafədə işləməli olub-olmadığını dəqiqləşdirməli, asanlıqla üz-üzə komponentə malik olub-olmadığını müəyyən etməlidir.

Distant təhsilin həyata keçirilməsinin səmərəliliyi

Distant təhsil alan şagirdlərin sayının sürətlə artması və təhsil üçün elektron təhsilin tanınmış rolu elektron təhsil mühitində şagirdlərin sərbəst öyrənməsinə təsir edən amillərin diqqətlə öyrənilməsi zərurətini yaradır.

Distant təhsil sistemi ilə öyrənən şagirdlərin ənənəvi siniflərdə öyrənən şagirdlərdən fərqi açıq şəkildə aşağı performans göstərmələri ilə seçilir. Ümumiyyətlə, meta-analiz göstərir ki, bu təhsil proqramları ən azı orta, orta və yuxarı sinif səviyyələrində şagirdlər üçün təhsil səviyyələri qazanır, müxtəlif dilləri, rus və ingilis dilini təkmilləşdirir və davamlı olaraq təhsilə qoşulurlar. İnteraktiv distant təhsilin istifadəsi artıqca və təcrübə inkişaf etdikcə, uğurların akademik səviyyəsi də artır.

Nəticə

Distant təhsilin ümumtəhsil məktəblərində həyata keçirilməsi və idarə olunması sistem yanaşmasını tələb edir və distant təhsil planlaşdırılması və idarə edilməsi üçün effektiv yanaşmalar onun idarə edilməsinin mürəkkəbliyini artırır. Distant təhsil müəyyən fərqli xüsusiyyətlərə malikdir. Məktəblərdə tədrisin məsafədən təmin olunması kompüter vasitəçiliyi ilə kommunikasiya sistemlərini birləşdirir və distant təhsil sisteminə iyerarxik modelini təklif edir.

Ədəbiyyat

1. Arçambault, L., & Srippen, K. (2009), K-12 distanse edusators at work: Who's teaching online across the United States. Journal of Research on Technology in Education, 41(4), 363-391. Retrieved from <http://vvt.iste.org/learn/publications/journals/jrte.aspx>
2. Bertiz, Y. & Kosaman Karoğlu, A. (2020), Distanse edusation students' cognitive flexibility levels and distanse edusation motivations. International Journal of Research in Education and Science (IJRES), 6(4), 638-648.

3. Boulos, M.N., Maramba, I., & Wheeler, S. (2006), Wikis, blogs and podcasts: A new generation of web-based tools for virtual collaborative learning and education. *BMS Medical Education*, 6(41).
4. Boza, P. (2011), Obstacles and facilitative opportunities while studying social work within an open and distance learning context. *Sosial Vork/Maatskaplike Verk*, 47(4), 451-461.
5. Burns, M. (2011), Distance education for teacher training: Modes, Models, and Methods; Education Development Centre, Inc. Washington, DC, retrieved from <http://www.sabes.org/resources/dl/eds-distance-edmethods>
6. Davis, L. N., Gough, M., & Taylor, L. L. (2019), Online teaching: Advantages, obstacles and tools for getting it right. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 19(3), 256-263.
7. Moore, M., & Kearsley, G. (2005), *Distance Education: A Systems View*. Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning.
8. Moore, M.G. (2003), Preface, in: Moore, M.G. and Anderson, V., Eds. (2003). *Handbook of distance education*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
9. Nikolov, R. (1997), Distance Education via the Internet – Education without Borders, invited paper, Proceedings of the Twenty-Sixth Spring Conference of Bulgarian Mathematicians, Plovdiv, 22-25 April, pp. 53-66
10. Peters, O. (1988), Distance teaching and industrial production: A comparative interpretation in outline. In *Distance education: International perspectives*, ed. D. Seavart, D. Keegan, and B. Holmberg, 95-113. New York: Routledge.
11. Savanauğ, S. S., Barbour, M. K., & Slark, T. (2009), Research and practice in K-12 online learning: A review of open access literature. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 10(1). Retrieved from <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/607/1182>
12. Simonson, M., Smaldino, S., Albright, M. & Zvasek, S. M. (2008), *Teaching and learning at a distance: Foundations of distance education*. Information Age Publications, Charlotte, North Carolina.
13. Wheeler S: Student Perceptions of Learning Support in Distance Education. *Quarterly Review of Distance Education* (2002),3(4):419-430

Göndərilib: 22.05.2022

Qəbul edilib: 29.06.2022